

Elma Korić, *Oblikovanje granica Bosne: Bosna u ahdnamama i hududnamama iz 16. i 17. stoljeća*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, 2022, 174 str.

U prošlosti je prostor Bosne i Hercegovine bio dijelom različitih stranih uprava. One su odigrale značajnu ulogu u procesu oblikovanja granica države. Što se zalazi dublje u prošlost, pitanje razgraničenja sve je složenije i složenije. To se najprije očituje i kroz rad *Oblikovanje granica Bosne: Bosna u ahdnamama i hududnamama iz 16. i 17. stoljeća*, u kojem se autorica Elma Korić kao viši naučni suradnik iz oblasti *historija osmanskog perioda* Orijentalnog instituta u Sarajevu fokusira u prvom planu na definiranje granica Bosne kroz 16. i 17. stoljeće, a u tom pogledu tematizira i pitanje razgraničenja između Osmanskog Carstva i europskih (kršćanskih) zemalja tog perioda jer je Bosna kroz 16. stoljeće predstavljala granično područje između Istoka i Zapada. U svom radu autorica se oslanja u najvećoj mjeri na izvore osmanske uprave koje čine defteri, ahdname, hududname ili sinirname, tesmesuci, hudždžeti i drugi pojedinačni izvori, ali i na lokalne izvore kao što su kadijski sidžili. Riječ je o djelu koje se sastoji od pet krupnih poglavlja, koja su detaljno strukturirana. Uz to, na kraju rada autorica je priložila *Zaključno razmatranje, Summary, Rječnik termina, Registar imena i geografskih pojmova* te *Spisak izvora i literature*.

Kako bi čitatelju knjiga bila što jasnija i što razumljivija, osobito ako čitatelj nije povjesničar, autorica kroz prvo poglavlje *Terminologija i označavanje granica* nastoji objasniti kakve su granice postojale u prošlosti i na koje se načine obavljao proces razgraničavanja. U tom kontekstu autorica u početku objašnjava osmanski vojni pogranični sustav, osvrćući se na pojmove poput krajišta i serhata i njihovo definiranje. U pogledu granica, osvrće se i na granice između kršćanstva i islama pozivajući se na mit *ante murale Christianitatis*, a usporedo s tim govori o bedemima islama (*sedd-i islam*). Proces razgraničenja razmatrala je prvenstveno kroz izvorne dokumente, a naglašava da su u njima oznake granica prirodne i vještačke.

Potpisivanje mirovnih ugovora na teritoriji Osmanskog Carstva imalo je posebnu simboliku koja se ogledala kroz prekid ratovanja, a to je obično pratila i promjena granica. Kroz drugo poglavlje *Ahdname i hududname kao diplomatski dokumenti za izučavanje pitanja granica Bosne u ranom novom vijeku* autorica definira ahdname (mirovne i komercijalne) te ističe kako je svaki značajniji sukob Osmanlija s nekom državom završavao potpisivanjem ahdname, a od 1699. godine uz to i zvaničnom hududnamom. U nastavku poglavlja autorica kroz zasebne podnaslove analizira ugarsku ahdnamu iz 1503. godine, a zatim i čitav niz habsburških ahdnama iz 16. i 17. stoljeća, od kojih vrijedi spomenuti ahdname iz 1562., 1566., 1568., 1576., 1615. i 1628. godine. O izgledu granica Bosne prema habsburškoj ahdnami po okončanju Bečkog rata (1683. – 1699.), odnosno u vremenu nakon potpisivanja mira u Srijemskim Karlovcima, autorica naglašava historiografska stajališta različitih istraživača poput E. Kovačevića, A. Pavlovića, M. Kruheka i M. Kozličića.

U pogledu oblikovanja granica Bosne autorica je najveću pažnju posvetila periodu mletačko-osmanskih ratova. Naime, u trećem poglavlju *Osmansko-mletačka granica u Dalmaciji i Bosna u mletačkim ahdnamama iz 16. i 17. stoljeća*, analizirajući mirovne sporazume po završetku mletačko-osmanskih ratova i ahdname, autorica donosi vlastito mišljenje na kojim se prostorima nalazila granica kako Bosne, tako i Dalmacije, ili u širem kontekstu gledano granica između Osmanskog Carstva kao Istoka i Europe kao Zapada. Na samom početku poglavlja autorica otvara pitanje granica u Dalmaciji, gdje na osnovu zaključenog sporazuma poslije prvog mletačko-osmanskog rata (1493. – 1497.) ističe da je on baziran na principu *uti possidetis*, odnosno na stvarnoj vojnoj kontroli nad teritorijem. Na pitanje razgraničenja u Dalmaciji osvrće se prvenstveno kroz ulogu Gazi Husrev-bega, ali i drugih pregovarača. Zaključuje da se Bosna ne spominje u ahdnamama iz 1503. i 1521., ali da značajne informacije o osmansko-mletačkoj granici u dalmatinskom zaleđu nudi opširni popis Bosanskog sandžaka (1528. – 1530.). U nastavku poglavlja autorica analizira ahdnamu iz 1540. i ahdnamu iz 1567. godine. Na osnovu analize ahdname iz 1540. godine zaključuje da se njome nastojalo legalizirati situaciju u tijeku i

nakon završetka osmansko-mletačkog rata vođenog u periodu od 1537. do 1540. godine. Za ahdnamu iz 1567. godine autorica je utvrdila kako nije nastala zbog toga što je došlo do nekih značajnijih izmjena na terenu, nego zbog činjenice što je na osmansko prijestolje stupio novi sultan, Selim II (1566. – 1574.), te je u tu svrhu bilo potrebno obnoviti sve zvanične dokumente. Nakon ovih ahdnama, u poglavlju se analiziraju tri ahdname vezane uz razgraničenje nakon Kiparskog rata (1570.). Za ahdnamu iz 1573. godine utvrđeno je da je predstavljala separadni mir između Mlečana i Osmanlija, što je u principu značilo da svaka strana može zadržati teritorij koji je posjedovala prije izbijanja rata. Analizirajući ahdnamu iz kolovoza 1575. godine zaključila je kako je tada na vlast stupio sultan Murat III (1574. – 1595.) te je novi tekst služio kao ratifikacija ranijih tekstova sultana Sulejmana i Selima II. Nakon analize ahdname iz 1576. i hudždžeta o razgraničenju, autorica je zaključila kako od 1540. nema promjena ni 1573., ni 1575., ni 1576., odnosno kako su Bočac, Zastinje i Mlinice još uvijek *ruševne tvrđave na granici Bosne*. U zasebnom podnaslovu analizira se proces utvrđivanja granica u Dalmaciji nakon Kiparskog rata, gdje se ističe kako se u osmanskom popisu iz 1574. godine, pored već postojećih utvrđenja na području Like i Krbave, spominju i utvrde poput Gračaca, Bilaja, Barleta, Novog, Bilaj Blagaja, Boričevca i Bilaj Bihaća, što bi značilo da su za vrijeme Kiparskog rata osvojene nove i revitalizirane strane tvrđave u kontekstu pojačane obrane granica. Kroz proces utvrđivanja granica u Dalmaciji nakon Kiparskog rata autorica u prvi plan ističe ulogu i značaj Ferhad-bega Sokolovića, koji je prvo bio kliški, a potom bosanski sandžakbeg. Naime, razmatrajući stav historiografije o razgraničenju Ferhad-bega Sokolovića, postavlja se pitanje je li Ferhad-begova granica predstavljala odraz samovolje ili je, pak, za tu radnju Ferhad-beg dobio nalog s osmanske Porte. U nastavku poglavlja analiziraju se izmjene u tekstu ahdname iz 1595. godine. U tom pogledu ističe se kako se izmjene tiču granica ranonovovjekovne Bosne u periodu stupanja na vlast Mehmeda III (1595. – 1603.). Naglašava se kako je tekst ahdname isti i 1641. godine za vrijeme Ibrahima III (1640. – 1648.), gdje stoji da su neka mjesta u

pokrajinama Albaniji i Bosni pripala osmanskoj strani, a druga su ostala u rukama Mlečana. Kroz zaseban podnaslov u okviru ovog poglavlja tematizira se pitanje razgraničenja nakon Kandijskog rata (1645. – 1669.) u periodu od 1669. do 1671. godine i Linea Nani. Zaključuje se kako je do službenog razgraničenja između Mletačke Republike i Osmanskog Carstva u Dalmaciji došlo tek u kolovozu 1671. godine, odnosno dvije godine nakon završetka rata. Mlečani su izgubili sve što su osvojili tijekom Kandijskog rata u Dalmaciji, osim malog područja oko Splita, točnije Klisa, Solina i Kamena. Kada se objašnjava i analizira Linea Nani, ističe se da su u historiografiji postojale greške pri njenom navođenju i iscrtavanju na kartama, a zaključuje se kako je Nanijeva linija u zadarskoj oblasti iz 1671. godine slična liniji razgraničenja u zadarskoj oblasti iz 1576. godine. Posljednje što se analizira u okviru ovog poglavlja jeste pitanje razgraničenja u srednjodalmatinskom zaleđu po odredbama Karlovačkog mira iz 1699. godine. Naime, po okončanju Morejskog rata (1683. – 1699.), Karlovačkim mirovnim sporazumom Mlečani su uspjeli zadržati dio posjeda na Peloponezu, dok su u Dalmaciji mletačkom teritoriju pripojeni Knin, Vrlik, Sinj, Vrgorac i Gabela. Uz to, Mlečani su u Boki kotorskoj stekli Novi i Risan, dok je dubrovačko zaleđe u Hercegovini ostalo pod osmanskom vlašću. Ovakvo mletačko-osmansko razgraničenje potvrđuje i hududnama iz 1701. godine. Autorica zaključuje da se nova granična crta između Mletačke Republike i Osmanskog Carstva u Dalmaciji od 1701. godine naziva Linea Grimani po mletačkom predstavniku Grimaniju.

Nakon detaljne analize granica Dalmacije i Bosne nakon čitavog niza mletačko-osmanskih ratova, kroz četvrto poglavlje fokus je na granicama između Bosanskog ejaleta i Dubrovačke Republike poslije 1699. godine. Dakle, na početku poglavlja *Granica između Bosanskog ejaleta i Dubrovačke Republike nakon Karlovačkog mira* izložen je historijat dubrovačkih granica do 1503. godine. Nakon toga, istaknut je ugovor iz 1503. godine, gdje je glavni fokus bio na očuvanju dubrovačkog integriteta. U tom vremenskom periodu ističe se da je Hercegovački sandžak smatran prostorom razgraničenja između Osmanskog Carstva i Dubrovnika. U pogledu

mirovnog sporazuma iz 1699. godine najznačajnija činjenica utvrđenja je čl. 9, kojim je određeno da Dubrovačka Republika ne graniči direktno s Mletačkom Republikom.

Dok su prethodna poglavlja bila posvećena razmatranju pitanja razgraničenja na prostoru Dalmacije i Dubrovnika, kroz posljednje poglavlje fokus je na Bokokotorskom zaljevu. Naime, u poglavlju *Osmansko-mletačko razgraničenje u Bokokotorskom zaljevu od kraja 15. do kraja 17. stoljeća* dat je pregledni historijat uprave nad Bokom kotorskom do 15. stoljeća. U kontekstu granica Boke kotorske ističe se da je sjeverozapadna granica Boke do kraja 17. stoljeća išla kroz ulaz u Boku, između rta Oštro i Uvale Žanjice, pa sredinom Zaljeva kroz tjesnac Kumbur i Verige do Perasta. Autorica zaključuje kako je prvo dokumentirano razgraničenje između Osmanskog Carstva i Mletačke Republike na ovom prostoru izvršeno po završetku rata koji je trajao do 1463. do 1478. godine, a da su osmansko-mletačke granice uspostavljene nakon rata 1499. – 1502. godine. Kroz ovo poglavlje analizira se ferman sultana Sulejmana iz studenog 1542. godine, a u sklopu njega i sinirnama u kojoj je definirana granica Grblja, kao i granice Kotora, Budve i Ulcinja. U zasebnom podnaslovu autorica je istraživala “drugu” Linea Nani i “drugu” Linea Grimani. Istaknula je kako ne postoji detaljni opis granica u Bokokotorskom zaljevu nakon završenog procesa razgraničenja iz 1671. godine. U tekstu je jedino šturo navedeno da u osmanskim rukama ostaje dio Grbaljske župe i tvrđava Risan. Navodno je takvo stanje potrajalo sve do Karlovačkog mira iz 1699. godine, kada je čl. 10 odlučeno da Novi i Risan, s obzirom na to da su Morejskim ratom došli pod mletačku vlast, trebaju i dalje sa svojim teritorijem ostati u mletačkim rukama. Na samom kraju izloženo je kartografiranje osmansko-mletačkog razgraničenja iz perspektive različitih kartografa (Coronelli, Grimani, Alberghetti).

Ovom knjigom, u cjelini gledano, dato je polazište za izučavanje pitanja razgraničenja Bosne u ranom novom vijeku s posebnim naglaskom na vanjske granice koje su bile definirane međunarodnim mirovnim sporazumima i različitim dokumentima o razgraničenju. Uz to, ni pitanje unutrašnjeg

razgraničenja nije zanemareno. Baveći se ovom temom, Korić je aktualizirala pitanje granica Bosne u novom vijeku na jedan nov i specifičan način baveći se pitanjem mletačko-osmanskih ratova u širem i užem smislu: od donošenja osnovnih podataka o ratovima i stanju na terenu do svođenja granica na lokalne nivoe (Bosna, Dalmacija, Dubrovnik, Boka kotorska). Naravno, na ishod i zaključke utjecala je izvorna građa koja nije za sva poglavlja bila podjednako obilata. Ostaje nada da će se u budućnosti doći do još dokumenata koji će biti od pomoći pri definiranju granica ne samo Bosne nego i granica između Istoka i Zapada, kako bi budući istraživači uz primjenu modernih tehnologija bili u mogućnosti što jasnije precizirati navedene linije razgraničenja jer tema sama po sebi može biti inspiracija za čitav niz mogućnosti istraživanja i analize ne samo Bosne nego i ostalih graničnih područja Osmanskog Carstva.

Vedrana Šimić